

EMOTIONALITY AND MUSIC IN THE EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Ventsislav Petrov

College of Pedagogy – Pleven, University “St. Cyril and Methodius” Veliko Tarnovo, Bulgaria,
v.petrov@ts.uni-vt.bg

Abstract: The whole philosophy of life is summed up in a few words. They speak of the exceptional importance of childhood, of its mission in life, of the significance it will have in every plane of the future development of the personality.

One of the important tasks facing educators is the discovery of talented children and the development of their talents. Between his fifth and seventh years, the child is endowed with amazing capacities for the perception of knowledge. Pre-school age is a good time to start musical instrument training, because there is no other profession that requires such a long early preparation for a future career. Certainly music cannot be a profession for all, but it is a thing of beauty, and as such, should touch children with its most wonderful specimens.

Critical assessments of music education in general and preschool education in particular are many and varied. Much of the listening works are intended for adults. No less a problem is the misunderstood freedom of choice.

The integrative approach, in turn, often turns the pedagogical situation into an improbable hodgepodge of unidentified parts on the tortured body of music. Dissolution - if it exists - exists fictitiously.

The intonation bothers almost no one. The expanding volume of children's voices - not to speak of at all. Note literacy is totally denied and anathematized.

Developing children's musicality in general, attention should be paid to three large groups of abilities - musical-auditory, musical-intellectual (musical memory, thinking, imagination) and musical responsiveness.

Musical activities should be aimed at developing the child's emotionality and intelligence, and getting him to look for these traits in others.

In developing the child personally, it should not be forgotten that he is a unique individual. It is the teacher's task to assist his development so that he may unfold in harmonious unity with the world. This requires an individual approach to each child.

In this article we will pay attention to the emotionality that music creates in the education of preschool children.

Keywords: music education, preschool education, emotionality, musical ability.

ЕМОЦИОНАЛНОСТТА И МУЗИКАТА В ОБУЧЕНИЕТО ПРИ ДЕЦАТА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Венцислав Петров

Педагогически колеж – гр. Плевен, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, България,
v.petrov@ts.uni-vt.bg

Анотация: Цялата житейска философия е събрана в няколко думи. Те говорят за изключителното значение на детството, за неговата мисия в живота, за значението, което ще окаже във всеки план от бъдещото развитие на личността.

Една от важните задачи пред педагозите е откриване на талантливите деца и развитие на техните заложби. Между петата и седмата си години детето е надарено с удивителни възможности за възприемане на знания. Предучилищната възраст е подходящо време да се сложи началото на музикалното обучение по инструмент, защото няма друга професия, при която да се изисква толкова дългогодишна ранна подготовка за бъдеща професионална реализация. Разбира се музиката не може да бъде професия за всички, но тя е красота и като такава, трябва да докосне децата с най-прекрасните си образци.

Много и разнопосочни са критичните оценки за музикалното възпитание изобщо и в частност към предучилищното. Голяма част от произведенията за слушане са предназначени за възрастни. Не по-малък проблем е криворазбраната свобода на избор.

Интеграционният подход от своя страна, често превръща педагогическата ситуация в невероятна смесица на неидентифицирани части върху измъченото тяло на музиката. Разпяването – ако го има съществува фиктивно. Интонирането не притеснява почти никой. За разширяване обемът на детските гласове – изобщо да не се говори. Нотната грамотност е отречена тотално и анатемосана.

Развивайки най-общо детската музикалност, трябва да се обърне внимание върху три големи групи способности – музикално-слухови, музикално-интелигентни (музикална памет, мислене, въображение) и музикална отзивчивост.

Музикалните занимания трябва да бъдат насочени към развитие на емоционалността и интелигентността на детето, като го приучаваме да търси тези черти и у другите.

Развивайки детето в личностен план, не бива да се забравя, че то представлява неповторима индивидуалност. Задачата на учителя е да подпомага развитието му и то да се разгърне в хармонично единство със света. Това изисква индивидуален подход към всяко дете.

В статията ще обърнем внимание на емоционалността, която създава музиката при обучението на децата в предучилищното образование.

Ключови думи: музикално образование, предучилищно образование, емоционалност, музикални способности.

1. УВОД

Научните изследвания и практиката доказват нееднозначно, че музиката активизира възприемането, съдейства за обогатяването на представите за предизвикване на чувства, стимулира асоциациите, активизира въображението, формира и възпитава положителни емоции и преживяване.

Музикалното възпитание и развитие е възможно само при последователното, системно, добре дозирано и грижливо организирано музикално въздействие върху децата. „Всеки участник в образователния процес е от решаващо значение за осигуряването на качествено образование за всички деца“. (Кръстев, 2020: 9) В тази връзка музиката трябва да звучи не само в музикално-педагогическите ситуации, а още от приема на децата.

- Да бъде добре подбрана, тематично насочена;
- Да се използват ударните детски музикални инструменти за метроритмичен анализ;
- Да влезе метроритъмът на фолклора с неравноделните си размери;
- Да се работи за разпознаване на валс, марш, фолклор;
- Да се използват движения с музика – ходене и бягане, скачане ритмично водени от учител, или дете – водач в кръг, права редица, извита линия;
- Да се проявява лично творчество от страна на учителя.

В психологията е общоприето, че понятието емоционално преживяване включва различни психични явления - настроения, емоции, усещания. Тяхното формиране и развитие зависи от възрастта на детето. Открояват се три степени, които характеризират емоционалния живот на личността.

Първа степен – свързана с нагледните образи и представи. За нея е характерно подражанието, имитирането на звукове и шумове, явления от обкръжаващия външен свят. Изявата на емоциите е предимно външна. Проявява подчертаната увлеченост на децата към различни изпълнителски дейности, включително и музикални – пеене, свирене с детски музикални инструменти.

Втора степен – характерна със своеобразието на емоционалните преживявания. Децата активно се стремят към общуване, към доближаване до духовния живот на връстниците си.

Трета степен – характерна с преобладаване на емоционално-оценъчната функция. Проявява се стремеж за овладяване на определени социални норми на поведение и общуване, характерни за средата в която се намира детето.

2. ОСНОВНА ЧАСТ

Развитието на емоциите при децата дава формата на техните емоционални реакции – действията, възникващи като отговор на емоционалните въздействия. Емоционалните реакции на децата са разнообразни по сила, продължителност и устойчивост. Често са предизвикани от външен дразнител – звук, светлина, движение.

Въпреки малкото знания на децата, те имат невероятно ярък и сложен емоционален свят. Дори и най-невърстните деца, които не разбират още смисъла на думите реагират на тона в гласа, с който им се говори или пее. Усещат искреността и неискреността, доброто и лошото. Едно от най-мощните средства за емоционално развитие е музиката. Тя обогатява емоционалния свят на личността. Прониква в душата без да иска волеви усилия. Тя е възпроизвеждаща емоциите и с тях заразява слушателя. Музиката е важно средство и за изразяване на емоциите на човека. Емоционалните преживявания се наричат емоционална отзивчивост. Върху нея влияят мелодичната линия, темпото, динамиката, тембровите окраски. Това са всъщност средствата с които се моделират художествените музикални емоции.

Много често за да стане разбираема музиката, я обясняваме на детето с думи – весела, приспивна, тъжна. Всъщност ние се отнасяме до емоциите. Тезата за обяснение на музиката пред детето обаче би трябвало да се отхвърли. Все пак музиката не може да се обясни с думи. Не бива да се забравя, че развитието на детския емоционален свят и отзивчивост ще доведе до развитие на общата им музикалност и на музикалните им способности. Това е един от пътищата за формиране на висока емоционална култура.

Слуховете възприятия се формират още от най-ранна детска възраст. Те съдействат за цялостното развитие на детето. Към пет годишна възраст започва диференцирано развитие на музикалните способности. Онтогенезата се занимава с индивидуалното развитие на всеки организъм, което обхваща всички настъпващи в него промени. В педагогически и психологически план се разглежда музикалното възпитание на децата и развитието на специалните музикални способности. Проучва се експериментално музикалността и способностите, които я определят, както и закономерностите при формирането ѝ в предучилищна възраст. Онтогенезисът на музикалността се разглежда като комплексен проблем, пряко свързан със задачите на музикалното възпитание. развитието на музикалността е детерминирано във възрастов план и се обуславя от педагогическото и социалното въздействие, тъй като „педагогическият процес представлява по своята същност специално организирано взаимодействие между обучаващ и обучаем, обединени от една образователна цел.“ (Пенкова, 2020: 36)

В единство с играта за комплексното формиране на музикалните способности се използват нагледно – пространствени модели на музикални структури, както и двигателни модели, свързани с диференциране на движенията. Чрез готови, или самостоятелно създадени модели, децата усвояват звуковисочинните, ладовите, ритмичните и регистровите отношения, обобщаване на жанрове, интерпретиране на музикални произведения. Друга група проблеми са сензорните музикални способности за развитие на музикалната памет и мислене, като на първо място е поставен музикалният ритъм като елемент от мелодията, хармонията и др. Затова е необходим съответен репертоар и система от музикално-ритмично възпитание съобразено с децата – бавен темп, удължени звукове и паузи, акцентирани и неакцентирани звукове, които са в основата на музикалния метроритъм.

Умственото развитие на децата е в пряка връзка с усвояването на знанията и уменията, които трябва да се придобият в предучилищна възраст. Създаването на навици трябва да има добре подготвена основа. Ето защо мисленето е от особена важност. Това е процес, при който се отразяват общите свойства на обекта – предмет, явление – и се намират връзки между него и действителността. Колкото повече материал за анализ има възприятието, колкото по-трайно паметта задържа информацията, толкова по-лек е пътят на мисленето. „Мисленето не е просто въпрос на ум и трудни проблеми. Мъдростта е дори по-важна от ума“. (Боно, 2001) Редица изследвания са установили връзката на генетичната основа на мисленето и зависимостта му от практическата дейност. Не случайно се използва термина „мислене на ръцете“. Мисленето започва след установяване на известни наблюдения върху обекта. Например при слушане на музика трябва да са преминали първите два етапа на запознаване с музикалната творба и на анализиране на творбата от 4-5 музикално-педагогически ситуации и след 1-2 месеца отново 2-3 прослушвания. Едва тогава у децата се проявява удовлетворение при възприемането, засилва се интересът към изразните средства, което води до обобщаване на произведението.

Мисленето се разделя на:

- Нагледно-действено – имащо фундаментално значение и служещо за основа на другите форми мислене, като за него е характерен пътят на пробите и грешките, т.е. натрупване на опит;
- Нагледно-образно мислене, базиращо се на възприятие и представи;
- Логическо мислене – характерно до шест годишна възраст.

Никоя от посочените мисловни дейности не съществува самостоятелно. Те всичките обаче започват с удивление от неизвестното, с въпрос, който подбужда и тласка към дейност.

Мисленето е свързано с речта, чрез която се изразяват мисли и се общува. Има няколко вида реч:

- Устна – диалогична
- Устна – монологична.

Ниската езикова култура пречи за развитието на ума, а заниманията на децата с музикална дейност дава възможност да се активират мисловните процеси, които са ангажирани с метроритъм, темпо, динамика, жанр и др. Т.е. музиката помага за мисловното им развитие.

Проблемът за развитие на музикалната памет заема важно място в педагогическата психология и практика и е важно условие за обучението. Запазването на информацията и нейното възпроизвеждане при необходимост е в основата на всички дейности на човека. Паметта е решаваща предпоставка при професионалното изграждане на личността. Типичен пример за това са солистите, които изпълняват

многочастни произведения наизуст или народните певци и инструменталисти запазили в паметта си стотици текстове и мелодии.

Липсата на музикална памет се изразява дори в това, че голям процент от младите хора не интонират вярно. Причините могат да бъдат много – от педагозите, до личната музикална надареност на децата.

Паметта е сложен психологически процес включващ възприемане, задържане и запаметяване на образи, предмети, събития, явления. Паметта се счита не само интелектуален, но и емоционален процес.

Музикалната памет се изразява в усвояване, възприемане и осмисляне на специфичните и абстрактни изразни средства на музикалното изкуство, във възможността да се съхрани и възпроизведе художествения материал.

Съществуват два основни начина за запаметяване:

- 1) Волево, или преднамерено;
- 2) Неволево, или непреднамерено.

Неволево запомняне се извършва спонтанно и несъзнателно. То е под влияние на художествено – емоционалното преживяване. Харесваната песен се запомня лесно. Зависи от индивидуалността на нервната система и от силата на дразнителя.

Волево запаметяване става в процеса на учене. Осъществява се при поставена цел за съхраняване на музикална представа.

Децата обикновено помнят бързо и лесно. При тях преобладава неволево запомняне. Усложняването на задачите обаче изисква волево запаметяване.

Съществуват няколко вида музикална памет:

- Слухова – при нея доминира слуховото възприятие и представа. Използва се ежедневно в обучението и непрофесионалните художествени състави. Този вид памет е водеща при липса на нотна грамотност.
- Зрително запаметяване – при него предимство имат зрителните представи. То оказва влияние в запаметяването на нотни текстове. Помага при подражателно заучаване на песни, когато с ръка се дава знак за посоката на мелодичната линия, трайностите или се използват фигури с нотни шаблони.
- Двигателно запаметяване – осъществява се чрез многократно повторение на нотен материал до постигане на моторен, подсъзнателен начин на изпълнение. Така запомнят децата своите първи наизустени пиеси. Това е паметта на инструменталистите, но такава памет помага при хората и игрите.
- Механичната памет се придобива след многократно повторение на музикални материал. Характерна е за хората, които не са нотни грамотни, но се занимават с музика като любители.

Паметта е краткотрайна, дълготрайна и оперативна.

- Краткотрайната памет е свързана със способността за задържане и незабавно възпроизвеждане на току що възприет музикален откъс след еднократното му възприятие. Тя съхранява около десет секунди.
- Усложняването на музикалната задача изтиква на преден план дълготрайната памет, която се проявява след многократно повторение на информацията и я задържа продължително.
- Оперативната памет се проявява в процесите, които обслужват непосредствено извършваните от човека действия и операции. В музикален аспект тази памет се проявява при слушане на музика, правене на диктовки, разчитане на нотен текст.

В предучилищната възраст музикалният материал за пеене се учи подражателно. Това е първата стъпка за развитие на музикалната памет. Много подходящи за това са народните песни. Значителна част от тях са с малък тонов обем. Постепенно трябва да се променя дължината на музикалната фраза, да се усвояват различни размери в посока от простите, към сложните, смесените и неравноделните.

Важна стъпка в развитието на музикалния слух представлява ладовият усет. Децата трябва да се запознаят със звученето на мажор и минор.

Процесът на усъвършенстване и развитие на музикалната памет практически протича в три посоки:

- 1) Изработване на устойчивост на слуховото внимание;
- 2) Постоянно удължаване времето за задържане на възприетите явления;
- 3) Разширяване обема на паметта.

За постигане на добри резултати е необходимо във всяка музикално-педагогическа ситуация децата да имат упражнение за развитие на паметта и вниманието.

„Вниманието е страна на психичната дейност, която обикновено придружава всички психични процеси – възприятия, памет, въображение, мислене, реч.“ (Бурдева, 2010: 75). Те и неволево внимание, съдействат

за това, децата да имат нужда от специални педагогически въздействия за формиране на психична готовност за процеса музикална дейност. „Поставена в педагогически аспект, музиката се разглежда като образователно средство за формиране на знания, умения и отношения на децата и учениците за изграждане на подкрепяща образователна среда, за възпитание на нравствени и естетически ценности, за реализация на различни дейности, за социализация и личностна реализация на подрастващите.“ (Марчева, 2022: 7)

Музиката, която децата слушат оказва силно положително или отрицателно влияние върху тях. Детската градина има за цел да подготви бъдещи активни слушатели и ценители не само на утвърдените във вековете шедьоври, но и на съвременни творби от всички видове и жанрове. Другата особено важна задача е отриването на талантивите деца и тяхното насочване към развитие. У децата трябва да се затвърди убеждението, че слушането на музика е една сериозна дейност. Тя се слуша така, както се слуша приказка, за да се проследи развитието ѝ. Колкото по-развит е музикалният слух на детето, толкова по-бързо то се ориентира в музикалната творба – осмисля, възприема, запомня. Затова помага натрупването на представи за отделните елементи на музикалната изразност, което от своя страна води до по-голяма бързина в осмислянето и осъзнаването на музикалните явления. За всичко това от изключителна важност са асоциативното мислене и фантазните образи. Преживяването на музикални творби води до нарастване на емоционалната култура, повишава се чувствителността, възпитава се верен критерий и художествен вкус за избор на музика.

За да се развият тези качества при децата е необходимо да им се дават множество знания или по-скоро информация. За резултатното протичане на дейността възприемане на музика в детските градини са необходими музикален слух, музикална памет, образно-асоциативно мислене, въображение и активно творческо участие. Според И. Христов „творчеството е свързано с интелигентността на човека, но високата интелигентност не винаги е гаранция за творчество“. (Христов, 2020: 101)

Музикалният слух е основа на диференцираното възприемане на звучащата музика. Наличието на предварителен слухов опит улеснява процеса. Понякога се появява „предчуване“ на логичното развитие на музикалната мисъл. Тембровият и динамичният слух подпомагат осъзнаването на богатството о багри, тембри и динамични нюанси. Емоционалният компонент е пътят за емоционално – смислово осъзнаване на музикалната реч.

Музикалната памет позволява на децата да запомнят основните образи в музикалното произведение, да ги проследят при повторно възприемане на творбата. Образно-асоциативното мислене се изразява в две направления:

- Върху основата на предварителния слухов опит се отчита познатото и новото, оригиналното и се оценява;
- Натрупаният опит дава възможност на децата да си създадат асоциативни образи и представи, които подпомагат емоционално слушането на музикалното произведение.

Въображението обуславя активно преживяване на момента на оживяването и пресъздаването на музикалното произведение, така, че малкия слушател активно да участва в творческия процес.

Педагогът трябва да познава отлично музикалните произведения, които ще представи на децата и степената на детското индивидуално развитие, за да превърне слушането на музика в активна творческа дейност. Да е наясно с индивидуалните психологически особености на всяко дете.

Началният момент на запознаване с музикалното произведение е неговото живо и непосредствено възприемане.

Вторият етап е свързан с откриването на най-яркото и особеното в музикалната изразност, в отделни елементи на музикалния език. Децата трябва да схванат настроението и общия характер на произведението, да почувстват неговото съдържание. Постепенно да се стигне до възприемане на музикалния образ. Поставя се задача децата да назоват името, музикално -изразните средства.

Трети етап – в който детето има вече любими места в звученето, които очаква и преживява с удоволствие и наслада. Заражда се избирателност по отношение на музиката. Музикалните произведения се подбират на базата на:

- Какво ново би донесла тази творба в слушателските умения и навици за децата;
- Как ще съдейства избраното произведение за задачите пред музикалното възпитание и задачите на общовъзпитателната работа в детската градина.

Изборът се влияе от опита на децата до момента, възрастта, годишния сезон, интересни случки от живота на композитор.

Вероятно „класиката в детската градина“ звучи парадоксално, защото става въпрос за въздействието на сложна по форма и съдържание музика, трудно възприемаща се дори от масовия слушател, на който му липсва необходимата музикална култура.

В предучилищна възраст на децата музиката въздейства с ритъм и мелодия. Най-достъпни са маршовете и модерните еднообразни ритми. В музикално-педагогическата ситуация, децата най-добре изразяват с движение характера на музиката – весела, бавна, тъжна, бърза.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Странно нещо е музиката. Тя не може да се обясни с думи. Не можеш да я уловиш в длани. Всяко нейно докосване отлита мигом и оставя само споменът за прекрасното. Тя е сила, която трябва да се направлява разумно. В противен случай се превръща в стихия, която помита духовността на поколения. Ето защо е необходим контрол и няма нищо страшно в думата цензура, когато се касае за деца. За нашите деца. В ръцете на музикалните педагози до голяма степен стои духовното опазване на младите поколения. Всеки народ е извадил десетки поуки за особено важния период на детството, за времето през което се слагат основите на един човешки живот, за онова начално стартиране, което бележи пътя до самия край. Този път трябва да бъде красив, а красотата се носи от изкуствата. Ако научим децата да творят и ценят красотата, то утрешния ден ще бъде по-добър и по-мъдър и ние няма да сме закъснели. „Всичко това е в отговор на нуждата на всеки човек да притежава необходимия набор от компетентности, за да се адаптира към непрекъснато променящия се свят.“ (Гергова, 2022: 15)

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасова – Вукова, А. (2019). Музикалното образование на децата в първите седем години. София: Изд. Даниела Убенова
- Боно, Ед. де. (2001). Научете детето си как да мисли. София: Кибеа
- Бурдева, Т. (2019). Методика на музикалното възпитание в предучилищна възраст. Пловдив: Фаст принт букс
- Бурдева, Т. (2010). За ролята на нагласата при възприемане на музика от деца. Шумен: УИ „Епископ К. Преславски“.
- Гергова, Х. (2022). Формиране на правоговорна компетентност чрез обучението по български език и литература – деца роми, начално ограмотяване. Пловдив: Астарта.
- Кръстева, А. (2010) Едуард де Боно и как да научим учените да мислят? Сп. Начално образование.
- Кръстев, А. (2020). Приобщаваща интелигентност при педагогическите специалисти.
- Марчева, П. (2022). За някои аспекти на музикалнообразователния процес в българското училище – традиции и съвременност. Пловдив: Астарта.
- Николова, Е. (2004). Методика на музикалното обучение за предучилищна възраст. София: Никс принт.
- Пенкова, Р. (2020). Театралнопедагогическото взаимодействие като основа на анимативния подход в образователния процес по български език и литература в началното училище (през погледа на бъдещи и настоящи учители). Пловдив: Астарта.
- Тарасова, К. (1988). Онтогенез музыкальных способностей. Москва.
- Христов, И. (2020). Креативността – фактор за формиране и развитие на творческата личност. В сборник с доклади от научно-практическа конференция „Актуални политики и практики в образованието. Компетентностният подход в образователния процес.“, Плевен